

Veress Ferenc, kolozsvári fotográfus emlékezete

Mi mindig valamilyen adósságot törlesztünk. Mi lehet az oka annak, hogy saját értékeink, az egyetemes kultúrában is előkelő helyet elfoglaló honfitársaink megbecsülésével hátul kulogunk. Hány meg hány méltatlanul elfeledett tudósunk, művésznünk, közjóért munkálkodó elődünk vár még „felfedezésre”.

A Gödöllői Galéria következetesen vállalja e nemes missziót. Veress Ferenc kolozsvári fényképész hagyatékának még fellelhető darabjait Kincses Károly, a gödöllői Művelődési Központ igazgatóhelyettese kétéves munkával kutatta fel és tette közkinccsé. Az Erdély tárgyi emlékeit és nevezetes személyiségeit megőrkítő fotók nemcsak különleges élménnyel ajándékoznak meg, hanem számtalan olyan kérdést vetnek fel, amelyek minden tisztességes, szülőföldje múltját, hagyományait megbecsülő embert nyugtalanítanak. Mennyire igazak ma is Kölcsey szavai: „Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé tenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg.”

★

Veress Ferenc, Erdély fényképész polihisztorja 1853-ban, húszéves korában nyitotta meg szülőföldje első hivatásos fotóműtermét Kolozsvárott. Célkitűzéseit rövidesen különböző felhívásokban fogalmazta meg: kora tárgyi és szellemi értékeit akarta dokumentálni és erre bízta Magyarországon többi fényképészt is.

Gróf Kornis Zsigmond, később „Erdély Széchenyije”, Mikó Imre pártfogásával ismeretséget kötött minden jelentős személyiséggel és elkészítette arcképüket. Műterme rövidesen az erdélyi fotóélet központja lett. Kolozsvár és Erdély minden nevezetesebb személyisége megfordult itt, vagy vendég volt (Jókai Mór, Barabás Miklós, Prielle Kornélia).

Veress Ferenc életét Kincses Károly és Miklósi-Sikes Csaba tanulmányából ismerhetjük meg. Rendkívül gazdag és változatos munkásságát megpróbáljuk vázlatosan áttekinteni.

Veress Orbán Balázs kortársa volt, majdnem ugyanabban az időben végezte dokumentáló munkáját. 1859-ben kezdett hozzá Erdély tájait, városait és műemlékeit megőrkítő sorozatához. 1973-ig öt albumot állított össze több száz kolozsvári, erdélyi város- és tájkép-felvételből. Orbán Balázs 1862—1868-ig járta a Székelyföldet és 1868—1873 között jelentette meg a Székelyföld leírásának hat kötetét. Könyvében több olyan metszet látható, melyet Veress Ferenc fotóalbumában is megtalálunk — ez azonos helyszínek felkeresését jelenti. Módszereik, eszközeik eltérőek, de céljuk, politikai hitvallásuk nagyon hasonló. Személyes ismeretségükről csak a Veress által készített „törökbugyogós” Orbán Balázs kép tanúskodik.

Veress Ferenc önerőből küzdötte fel magát, mindig csak a saját keresetére támaszkodhatott, amiből költséges „hobby”-ja mellett családja megélhetéséről is gondoskodni kellett. Mindent ki akart próbálni, kísérletek egész sorát végezte a fényképezés technikai problémáinak megoldására. Bármilyen fogott, kitartó munkájával korát megelőző eredményeket ért el. 1857-ben már ferrotípiát készített. Neves fotográfusok hozzá küldték kipróbálásra kísérleti anyagaikat, szerkezeteiket. Az idegenyelvű sajtóból és levelezés útján azonban új eljáráskor kidolgozásán fáradozott. A színes fényképezés megvalósításáért folytatott kísérleteinek eredményeivel az 1899-es párizsi világiállításon lépett nyilvánosság elé. A világhír pillanatok alatt szárnyra kapta a nevét.

A Kolozsvár képekben című kétkötetes művét az 1859-ben alakult Erdélyi Múzeum számára állította össze. (A Kolozsvár Egyetemi Könyvtár Sion-gyűjteményében található.) A felvételek 1859 őszén, illetve 1860 tavaszán készülhettek. Építéstörténeti jelentősége mellett fotótörténeti érdekességekben is bővelkedik. (Egy évtizeddel megelőzve Maddox találmányát, maga készítette szárazlemezre vette fel ezeket a fényképeket, ami nemzetközi mércével is ritka értékes fotókinccsé avatja albumát.) Kizárólag kolozsvári városképeket és építészeti emlékek felvételeit tartalmazza. Nem egy esetben olyan városképi együttesekről, épületekről tudósít, amelyek később nagymértékben megváltoztak, megsemmisültek. Ezért az építészeti történetével foglalkozó kutatás számára is nélkülözhetetlen forrást jelentenek. Erdélyt beutazva több száz műemlékről készített kitünő minőségű fotókat, amelyekből több albumot állított össze. 1872-ben Hajós Jánossal, aki egy személyben laboránsa, útírtása is volt, Lóháton bejárta Erdély harmadát s a legjelentősebb helyekről, műemlékekről felvételeket készített és összegyűjtötte a képekhez kötődő népmondákat is. „Népviselési albuma” az 1888-as évekből való: 38 szász, ka-

lotaszegi, székely, torockói, magyar, román viseleti képet tartalmaz. (A Munkásmozgalmi Múzeum fényképalbum-gyűjteményének egyik legszebb darabja.)

Sokszínűségére jellemző, hogy szentiványok kertész is volt. Egyholdas rózsakertjében 200 fajta rózsát nevelt. A Házsongrád oldalában vásárolt négyholdas gyümölcskertjében 500 féle almát(!) honosított meg és nemesített.

A haladó, szociális gondolkodású, a fényképezés távlati lehetőségeit pontosan felmérő szakíró országos szaktekintélyé vált. Tanítványokat nevelt s az ifjú tehetségeket azzal is támogatta, hogy befogadta őket a házába. Rózsakertjében álló kisebbik házában Brassai Sámuel is hosszabb ideig lakott. Jelentős közéleti szerepet vállalt, számos egyesület és bizottság tagja volt. 1865-ben az Erdélyi Múzeum fényképezésévé választották. Az első fényképész szakmai szervezet Magyarországon 1871-ben Pesten alakult meg — az 55 alapító tag között találjuk Veress Ferencet is. Az első sikertelen próbálkozás után tíz évvel, nyílt levélben fordult Magyarország fényképezéséhez, hogy meggyőzze őket a szakmai összefogás megannyi előnyéről (Budapesti Hírlap 1881. szept. 25.). A hazai fotóipar fejlődését remélte ettől. A cikknek alig volt sajtóvisszhangja. Mindezek ellenére három hónappal később, 1882 januárjában saját költségén megindította a Fényképezési Lapok című havi közlönyét, az első magyar nyelvű, rendszeresen megjelenő fényképezési szaklapot. Műterme, szerkesztősége hosszú ideig egyedül szolgáltatta az információcserét több száz amatőr és hivatásos fotográfus között. 1882-től a kolozsvári Ferencz József Magyar Királyi Tudomány Egyetemen fényképezetet tanított. Ő a fényképezés mindmáig egyetlen magyar egyetemi magántanára. A fotókultúra szinte minden területét átfogó, tudományos igényű történeti és elméleti írásainak információgazdagsága a múlt század magyar nyelvű szakirodalmának legjelentősebb képviselőjévé avatta.

Az 1880-as évek második felétől Veress személye és munkássága egyre inkább a szakmai irigység és a meg nem értés keresttüzébe került. Mint autodidaktát a tudományos körök ritka kivétellel elutasították, szakmai hírnevét igyekeztek elhomályosítani. Rendhagyó munkásságának azért voltak pártfogói (Körnös, Apor, Mikó) és elismerő méltatói is. Brassai Sámuel, a polihisztor, mindvégig megértő figyelemmel kísérte fáradozásait. Az 1885-ben alakuló Budapesti Fényképész Ifjak Onképző és Segélye Egyesülete tiszteletbeli tagjává választotta. Az Ellenzék 1896. január 9-i száma szerint „Veress Ferenc buzgalma és leleményessége révén a fényképezés hamarabb virágzott Kolozsváron, mint az ország bármelyik nagyobb városában”.

Négy évtizeden át állta a harcot. Visszavonulása egy küzdelmes, ugyanakkor megismételhetetlenül szép fejezetét zárja Kolozsvár és Erdély fotótörténetének.

★

Veress Ferenc hagyatékából eddig csak 1983-ban, a Korunk Galériában és 1984-ben, a Székelyudvarhelyi Múzeumban, a kolozsvári album képeit láthatták az érdeklődők. Jelentősebb anyag található Ausztria legpatinásabb fotógyűjteményében, a csaknem százéves műltra visszatekintő oktatási intézményben, a Höhere Graphische Kehr- und Versuchsanstalt-ban. Különösen szép a 11 nagyméretű erdélyi felvétel.

Kincses Károly és munkatársaié az érdem, hogy összegyűjtötték és kiállították Veress Ferenc még fellelhető hagyatékát s eközben kapcsolatba kerültek a család ma is élő leszármazottjaival, akik további értékes dokumentumokkal gyarapították a kiállítási anyagot. A megnyitót után mások is jelentkeztek, felajánlva a birtokukban lévő relikviákat. Veress Ferenc emlékkiállítását Gödöllő után Nyiregyházán, Szolnokon, Szegeden és Karcagon is láthatták, illetve láthatják az érdeklődők. S hogy miért fontos ez, kiderül Kincses Károly szavaiból: Lehangelő tapasztalataim vannak arról, hogy még a fotózással foglalkozók sem igen tudnak az elődokról. Ha egy művészeti ág nem ismeri nagyjait, nem épít rájuk, akkor hogyan lehet igazán művészet? Ma szinte lehetetlen feladatra vállalkozik az, aki közgyűjteményekből akarja valamelyik fotós munkáit összeszedni, mert nincs a fényképész személye szerinti nyilvántartás. (Személyi számítógéppel megoldható lenne.) Magyarországon nincs minden szempontból elfogadható fotótörténeti könyv, most kezdtek írni, de nem tudok arról, hogy átfogó alap kutatások megelőzték volna!

Veress Ferencről is csak nagyon kevesen tudnak, pedig — ahogy a sepsiszentgyörgyi Fóris Pál jellemzésében is olvashatjuk —, rendkívül értékes, sokszínű munkásságával megszegyenítheti a magukat ma fotóművészeknek nevezők jó részét. Kincses Károly pedig így jellemzi: Veress Ferenc életútja a nehézségekkel szemben álló, céljait kitartással, munkával elérni akaró emberi példakép. Kutatásaink eredményeivel többször is megelőzte korát és nehéz eldönteni, mit értékeljünk jobban benne: a céltudatos munkást, a kísérletező tudóst, a lapszerkesztőt, vagy az igaz embert.

Zika Klára

(Veress Ferenc képeit lásd a belső borítón)